

Men kan niet voorschrijven hoe in elk speciaal geval moet worden gehandeld.

Juist omdat er geen proces-verbaal in bovenbedoelden zin wordt opgesteld, kunnen de Commissieleden vaak het meeste licht ontsluiten in een zaak, kunnen zij soms op meerdere vergaderingen niet worden gemist.

Er is geen recht, dat zoo specialiseert als het kerkrecht.

Door het ook maar voor een deel afhankelijk te stellen van zeker natuurlijk recht, zou het zijn karakter inboeten en dit zou de kerk geen voordeel brengen.

Gaat men den weg van het wereldlijke recht op, dan ondermijnt men de basis van de broederlijke liefde.

En dan moet de kerk wegwijnen.

— Ten spoedigste.

In een onzer kerkelijke bladen wordt een polemiëk tegen ons gevoerd om wat we schreven over den tijd van samenkomst der a.s. Generale Synode onder het opschrift: „Haastige spoed...“

Klaarblijkelijk vergeet het blad, dat de aandrang op spoed niet van „De Reformatie“ is uitgegaan.

De hoogerleeren spraken reeds in hun advies van een „ten spoedigste een vervroegde Generale Synode te doen bijeenkomen“.

De classis Amsterdam en de Particuliere Synode van Noord-Holland namen dit „ten spoedigste“ over. Het is dus allesbehalve een uitvinding van „De Reformatie“.

Wij deden niet anders dan voorrekenen, hoe spoedig het kon.

Daarvoor hadden we stellig onze reden.

Van de vier nationale zonden der Nederlanders: drinken, vloeken, spekulieren en uitstellen is de laatste wel de meest nationale.

Want gelukkig zijn er tal van landgenooten, die zich aan de eerste drie niet schuldig maken.

Maar die de laatste niet bedrijven zijn met een laantaarn te zoeken.

Niet alleen in den tijd, toen de Jan-Salie-geest hier den schepter zwaaid, maar ook toen het onze vaders waarlijk niet aan energie mangelde, hebben de prins van Oranje, heeft een De Ruyter onder deze nationale zonde gezucht.

Ook op kerkelijk gebied is men er niet vrij van.

En nu behoeven wij er elkander geen verwijt van te maken. Want wij hebben er allen een klap van beet.

Toch ontleent dit ons niet het recht te verzoeken: ga nu niet op de oude manier uitstellen.

Wij deden dit niet alleen in dit geval, maar nog in tal van andere.

Men lette slechts op onze artikelenreeks: „Mag met een verbeterde bijbelvertaling langer gedraald?“

Op kerkelijk gebied wrekt deze zonde zich vaak het geduchtst.

Vandaar, dat we een rekening indienden.

En dat men daar een houdbaar argument tegenover stelde, zal denkelijk bedoeld blad niet willen bevestigen.

Wel speelt het art. 50 der Kerkenorde tegen ons uit.

Maar het vergeet al weer te melden, dat wij, vóór nog de kerk van Assen met haar bezwaar kwam, den raad gaven om, ofschoon we een uitzonderingsmaatregel kerkrechtelijk geoorloofd achtten, tevens den weg van art. 50 in te slaan.

Voorzover ons bekend is, sprak „De Reformatie“ zich zelfs het eerst in dien zin uit.

En zoodra Assen haar bezwaar publiceerde, hebben we niet verder op het volgen van dien exceptionelen weg aangedrongen.

Ook de redeneering van het blad: als die zaak „alleen den persoon van Dr. Geelkerken raakt“, „laat die maar wat wachten“, kan kwalijk als een argument gelden.

Voor eerst geeft het blad ons gevoelen niet heel korekt weer. Wij beweerden niet, dat zij „alleen“ en ook niet, dat zij den persoon (gecursiveerd: dus in tegenstelling met iets anders b.v. met zijn uitlatingen) raakt. Maar vervolgens kan het toch moeilijk ontkend, dat deze kwestie zich beweegt om een persoon.

En nu ga men maar na, welke kwesties, die aan een persoon waren verbonden, op Generale Synodes zijn behandeld (wij noemen liever geen namen) en over hoe vele daarvan alle kerken tevoren tot in finesses waren ingelicht.

Daarenboven: als een persoon kan wachten, dan kan ook een kerk, een classis, een Particuliere Synode wachten.

’t Zit ’m niet in den persoon, noch in een kerk, maar in den ernst van het geval.

En dan kan een geval, dat zich met een persoon voordoet, veel ernstiger zijn, dan een, dat b.v. een classis raakt.

Dat hangt van de omstandigheden af.

Wil men ons bestrijden... ons best.

Doch laat men dan deugdelijker notitie nemen van wat we schreven of het althans objectiever weergeven. Inmiddels is dit maar een voorbijgaande kwestie.

Het is niet alleen dit blad, dat in de richting van uitstel werkt.

Er zijn ook andere.

Zoo kon men lezen, dat de Synode in de eerste helft van December wel niet zal kunnen samenkomen, dat de tweede helft dier maand er zich niet voor leent, dat zij wel verschoven moet worden tot de tweede helft van Januari en dat het zelfs de vraag is „of de eerste helft van Februari niet het geschikst ware te verkiezen“.

Nu gevoelen we zeer goed, dat, zoo de Synode niet

tegen de eerste helft van December kan worden saamgeroepen, uitstel tot de laatste helft van Januari wel geraden zal zijn.

Onze predikanten-afgevaardigden, die het gedurende den „Tiendaagschen Veldtocht“ toch al zoo druk hebben, in die dagen nog zwaarder te belasten, zouden we niet durven bepleiten.

En dat hun dadelijk na die zware weken niet de inspanning van een Synode mag worden opgelegd, wij voelen dat evenzeer mee.

Maar om nu te vragen of Februari niet geschikter ware, is toch zeker niet in overeenstemming met het verzoek „ten spoedigste“.

Dat houdt immers niet in: wanneer het eens goed gelegen komt.

Want een tusschentijdsche Synode komt maar zelden gelegen.

Maar het wil zeggen: zoo spoedig het kan.

En daarvoor zal men zich wel opofferingen moeten getroosten.

Men denke zich goed in, welke gevolgen uitstel kan hebben.

Die zouden wel eens ernstiger kunnen zijn dan men meent.

Wanneer we daarop niet even de aandacht vestigden, zouden we onzen plicht verzaken.

Doch de volle verantwoordelijkheid worde gedragen door hen, die in dit stadium hebben te handelen.

— Vervroegd of buitengewoon.

De hoogerleeren spraken in hun advies van een „vervroegde“ Synode.

Wij hebben dat, gelijk men in ons blad lezen kan, zoo opgevat, dat op die vervroegde Synode alleen de kwestie-Geelkerken zou worden behandeld en dat voor den overigen arbeid de zittingen zouden worden verdaagd tot Augustus 1926, den tijd, waarop anders de Synode zou samenkomen.

Later is er wel gesproken over een „buitengewone“ Synode.

En daarover wordt nu in de bladen nog al gediscussieerd.

Wij zouden zeggen: laat men daarover niet twisten. In den grond van de zaak blijft het gelijk.

De kerk van Assen geve er den naam aan, die haar het beste lijkt.

— De Acta der Partikuliere Synode van Noord-Holland.

Binnen enkele dagen, zoo werd beloofd, zullen de Acta der Partikuliere Synode van Noord-Holland verschijnen en in den handel worden gebracht.

Daarin heeft men alle officiële gegevens, welke op de kwestie-Geelkerken betrekking hebben bijeen.

Dat is dan ook alles, wat de afgevaardigden voor de Generale Synode noodig hebben.

Het komt dan verder alleen maar op de afvaardiging naar de Synode aan.

We meenen echter te moeten waarschuwen tegen de illusie, als zou men op grond van die gegevens reeds tot een definitief oordeel in deze zaak kunnen komen.

Neen, het voorname werk zal op de Synode moeten worden verricht, als Dr. Geelkerken zich verantwoordt.

En wat dan verder het beloop zal zijn, laat zich moeilijk gissen.

Wordt de Synode door de verantwoording van Dr. Geelkerken bevredigd, dan is deze kwestie spoedig uit de wereld.

Maar is zij niet bevredigd, dan kan het heel goed zijn, dat de Synode wel een algemeene uitspraak doet en — Prof. Grosheide wees hierop reeds in „Noord-Hollandsch Kerkblad“ — advies geeft hoe verder in deze zaak te handelen, doch de behandeling overlaat aan de classis Amsterdam. Van de handeling der classis is dan via de Particuliere Synode weer appèl mogelijk op de Generale.

Wordt nu de tusschentijdsche Generale Synode niet ten spoedigste gehouden, dan zou het wel kunnen gebeuren, dat de procedure in tweeder instantie niet vóór Augustus gereed kwam en dat de Synode dus maatregelen zou moeten nemen om een verdaagde zitting te houden of dat er opnieuw een buitengewone Generale Synode zou moeten worden uitgeschreven.

Wij voorspellen niet, dat dit zóó zal gaan.

Wij attendeeren alleen op de mogelijkheid.

Maar met die mogelijkheid mag toch wel ernstig gerekend.

Hoe vroeger echter de eerste Synode wordt gehouden, des te geringer wordt bedoelde mogelijkheid.

Laten de kerken toch goed overleggen, wat zij doen.

— Overschatten noch onderschatten.

Een paar inzenders zijn verstoord, omdat we schreven, dat de kwestie-Geelkerken in verschillende streken van ons land niet leeft.

Eén hunner verzekert, dat de onrust in het land algemeen is.

Hij driift de vriendelijkheid zelfs zoover, dat hij onderstelt, dat wij in deze niet „waar“ durven zijn.

Door velen, vooral in Amsterdam en omstreken, wordt op soortgelijke wijze de indruk, dien de kwestie-Geelkerken in het land maakt, sterk overdreven.

Het is hun niet al te kwalijk te nemen.

Zij leenen het oor aan sensationele geruchten en worden zoo de dupe van misleiding.

Daartegenover staan weer andere korrespondenten, vooral uit het Noorden, die niet begrijpen, waarom men in Amsterdam denkt, dat het belang van alle kerken in ons vaderland zijn gemeoid.

En de kerkelijke bladen uit die provincie spreken zich vaak in denzelfden geest uit.

Zoo schreef Dr. H. Bouma in „Friesch Kerkblad“:

Immers — en hiermede bedoel ik geene hatelijkheid — we zien in Dr. Geelkerken heelemaal niet een nationaal man tot op dit oogenblik. We erkennen in hem iemand met groote gaven, maar „aanhangers“ van hem, die men overal vermoedt, kennen we hier niet.

Dat is het, wat ons uit meer plaatsen geschreven wordt: aanhangers van Dr. Geelkerken kennen we hier niet.

Velen vinden het een zuiver Amsterdamsche zaak, meenen, dat zij door de classis Amsterdam moest zijn afgehandeld en dat door het samenroepen van een Generale Synode daarvoor niet heel het land in rep en roer behoeft te worden gebracht.

De kerkeraad van Oude Pekela sprak zelfs openlijk zijn verwondering uit in deze voege:

De kerkeraad der Geref. Kerk van Oude Pekela, zijn aandacht vestigend op het kerkelijk geding-De Geelkerken, dat binnenkort aan de Kerken, in Generale Synode vergaderd, ter behandeling zal worden aangeboden,

bijzonder acht gevende op het besluit, ter deze zake genomen door de classis Amsterdam (zie „Heraut“ van 18 Oct. j.l.), waarbij deze classis verklaart (sub 3), „dat ten gevolge van de feiten, dat Dr. J. G. Geelkerken in gebreke is gebleven de hem gestelde vragen behoorlijk te beantwoorden en eveneens in gebreke is gebleven voor de vergadering te verschijnen, toen hij daartoe geciteerd werd, de classis ten volle gerechtigd is hem krachtens het Onderteekingsformulier ipso facto van zijn dienst gesuspendeerd te verklaren, doch in het belang der Kerken het beter is te achten, hiertoe nog niet over te gaan“; spreekt zijn verwondering uit, dat de classis van haar recht in deze geen gebruik heeft gemaakt; en wel

te, omdat het kennelijk in de bedoeling van het Onderteekingsformulier ligt, dat een dienaar des Woords onverwijld van zijn dienst zal worden ontheven, wanneer het der classis duidelijk is geworden, dat hij, hetzij door woord of geschrift, metterdaad „gewichtige redenen van nadenken“ heeft gegeven, en niet „willig en bereid“ bevonden wordt, zich op uitnodiging der classis nader te verklaren; en

2e, omdat het uit den aard der zaak, in een dergelijk geval, altoos meer aanbeveling verdient, van bovengenoemd recht, zoodra het ontstaat, eerder wel, dan niet gebruik te maken, dewijl het niet in het belang der Kerken te achten is, dat een dienaar des Woords, die naar het oordeel der classis, daadwerkelijk reden tot nadenken heeft gegeven (gelijk hier inderdaad het geval schijnt te zijn, vgl. niet alleen de uitspraak der classis, maar ook die der Part. Synode van N. Holland, alsmede het advies der hoogerleeren der Theol. School en der Theol. Fac. der V. U.) het recht tot ongehinderde uitoefening van zijn dienst behoudt, gedurende den tijd, dat zijn zaak bij de kerkelijke vergaderingen nog aanhangig is.

Zoo redeneert men in sommige streken bijna algemeen.

Men oordeelt, dat de classis Amsterdam Dr. G. had behooren te suspendeeren.

Waarom de classis dat niet heeft gedaan, zal zij zelf wel verantwoorden, indien zij daartoe geroepen wordt.

Wel zien wij er een bewijs in, dat zij in deze zaak met de grootste omzichtigheid wilde te werk gaan.

Mag de kwestie-Geelkerken niet overschat, ze mag ook niet onderschat.

Als men de kerkelijke kaart van het land kent, zal men zich voor beide uitersten wachten.

Deze kwestie beperkt zich niet tot een plaatselijke kerk of een provincie.

Daarenboven raakt zij door haar karakter onze kerken in het gemeen.

Of zij in een bepaalde kerk leeft of niet, elke kerk heeft er belang bij, dat men hierin tot klaarheid komt.

En het is uiterst gewenscht, dat de Generale Synode een algemeene verklaring aflegge, waardoor de kansen, dat zulke kwesties oprijzen, tot een minimum worden gereduceerd.

Hierop komen we nog wel terug.

HEPP.

GEESTELIJKE ADVIEZEN.

Geestelijke verlatingen.

Onze lezer J. te E. schrijft me:

„Mag ik U een nadere verklaring vragen van hetgeen U geschreven hebt in Nr. 2 van den loopenden Jaargang? U hebt het daar over Geestelijke Verlatingen, en U maakt daar onderscheid tusschen verlatingen om onzer zonden wil, en om ons te beproeven in ons geloof. Mag ik nu over de laatstgenoemde soort U een vraag stellen?“

Bij een beproeving van ons geloof vertoont de geestelijke verlaten een ander beeld, dan wanneer de Heere om onzer zonden wille Zijn Aangezicht verbergt. Dan is er een goede consciëntie, en vrijmoedigheid tot God in Christus, en een hopen en betrouwen op Zijn beloften. U noemt hierbij Job als voorbeeld, die, temidden van zijn verlaten, kon zeggen: Ik weet, dat mijn Verlosser leeft! U noemt die geestelijke verlaten een verberging van Gods Aangezicht in gemis van Zijn gemeenschap, van vrede en van blijdschap in Hem, maar hoe kan iemand, die dat alles mist, evenwel God Zijn Verlosser noemen? Wie den Heere zóó kan en mag noemen, heeft toch gemeenschap met God, vrede des harten, en blijdschap in den Heere? Of doelt U op een gevoelige genieting der gemeenschap met God, van den vrede en de blijdschap des harten? Ik geloof, dat men niet zoo streng in de zaken des geestelijken levens mag scheiding maken tusschen verstand, wil en gevoel, maar er zijn dan toch geloovigen, die bijna al-

mer een ge-
gen des ge-
wel het ge-
anders zoude
en blijdschap
bij dezelken
gevoelsmense
op het leven
niet, dan ke-
geloofsleven,
meer aangena-
U het heeft
beproeving d-
Als vrager
gang, nog ee-
duidelijk wor-
dacht aan wa-
bedoeld kan-
der gemeen-
instantie op
gezicht.

Wat hem
het woord
school. Verla-
een gevolg, n-
maar enkel
zichte van H-
zijn. Verla t-
maar altoos
van onzen Go-
bergen van de
een zich doof,
zijn (Ps. 83: 3).

Wat betreft
jectieve verlat-
kind nie op
ik hem naar
de, en die ove-
beeld van Joh-
reeds alles. V-
noot volstrekt
hart van Gods
strekten zin v-
94: 14, Jes. 4-
geichts, waak-
geloof voor o-
den Jabbok, e-
beelden daarv-

En het woo-
onder nlieden
zins knechten
delt en geen l-
des Heeren en
Heere, bij ve-
trouwen zijns

Hoe dit mo-
woord en voor
Heeren woort
Niam (Jes. 50
Ps. 42, 77: 6)

Dat deze ge-
man van de ge-
en blijdschap
planten als ik
alleen aan 't

Ps. 42 — bew-

Men vergeet
loofs allerlei
leen een blij zi-
het liefdeshart
het gemis zijn
nabijheid, een
zijn toezegging
ling zijner belo-

En dit alle
Maar, zooals d-
van gevoelsaan-
Ze verschilt al
en wisselt zelfs
hier bestid is
V.

Nog belang-
dan die van
Wilhelm W
Geboren in
jarigen leeftijd
als Fechner
loog, doch n-
wijsbegeerte i-
n 1875 opvol-
hoogleeraar i-
In 1879 sti-
logisch lal
zoo vele labe-
zouden worde

In de neger-
loppunt van
naar Leipzi-
te men de opl-
het mensche-
belang inboeze

In 1920 stierf
aan; en met
het geweldig
laboratorium v
Leipzi
schouwing kor-
laten zulks v-

9. Zie „De Re-

esch Kerkblad".
geene hatelijk-
teelmaai niet een
c. We erkennen
ar „aanhangers“
kennen we hier

tsen geschreven
ken kennen we

erdamsche zaak
rdam moest zijn
roepen van een
t land in rep en

ak zelfs openlijk

in Oude Pekels
kelijk geding-De
Serken, in Gene-
ding zal worden

esluit, ter dezer
erdam (zie „He-
classis verklaart
en, dat Dr J. G.
de hem gestelde
en eveneens in
ring te verschij-
d, de classis ten
het Ondersteek-
dienst gespen-
ang der Kerken
t over te gaan“;
t de classis van
heeft gemaakt;

doeling van be-
een dienaar des
zal worden ont-
lijk is geworden,
uift, metterdaad
heeft gegeven,
wordt, zich op
klaren; en

aak, in een der-
ug verdient, van
taut, eerder wel,
t niet in het be-
een dienaar des
ssis, daadwerke-
ven (gelijk hier
vgl. niet alleen
ie der Part. Sy-
advies der hoog-
Theol. Fac. der
uitoefening van
jld, dat zijn zaak
aanhangig is.

treken bijna al-

dam Dr G. had

laan, zal zij zelf
geroepen wordt
zij in deze zaak
e werk gaan.

erschat, ze mag

t land kent, zal

n.

een plaatselijk

rakter onze ker-

f niet, elke kerk

klarheid komt.

Generale Synode

door de kansen

minimum worden

HEPP.

EN.

gen van hetgeen
lopenden Jaar-
Verlaten, en
rattingen om on-
in ons geloof
ort U een vraag

vertoont de gees-
anneer de Heere
it verbergt. Dan
edigheid tot God
en op Zijn belof-
d, die, temidden
t, dat mijn Ver-
rlating een ver-
is van Zijn ge-
p in Hem, maar
vonwel God Zijn
óó kan en mag
God, vrede des
f doelt U op een
aschap met God,
irten? Ik geloof
des geestelijken
verstand, wil en
a, die bijna nlm-

mer een gevoelige ervaring hebben van de din-
gen des geestelijken levens. Nu missen die menschen
wel het gevoelsmoment in hun geloofsleven niet, want
anders zouden zij óók geen gemeenschap met God, vrede
en blijdschap des harten kunnen smaken, maar het is
bij dezulken dan toch heel anders, dan bij eenzijdige
gevoelsmenschen, die hun geloofsleven schier bouwen
op het leven des gevoels. Maar ook al doet men dat
niet, dan kent de ééne geloovige toch een gevoeliger
geloofsleven, dan de ander, waardoor het hem wel eens
meer aangenaam kan wezen. Meent U nu dit laatste, als
U het heeft over de geestelijke verlatenheid, die er is ter
beproeving des geloofs?

Als vrager, wat ik schreef in Nr. 2 van dezen jaar-
gang, nog eens rustig naleest, zal het hem, dunkt me,
duidelijk worden, dat ik bij „geestelijke verlatenheid“ niet
dacht aan wat hij in tweede instantie acht dat er mee
bedoeld kan zijn: afwezigheid van gevoelige genieting
der gemeenschap met God, maar wat hij er in eerste
instantie onder verstaat: verberging van Gods aan-
gezicht.

Wat hem in verwarring bracht was, dat hij onder
het woord „verlatenheid“ het begrip „verlatenheid“
schoof. Verlatenheid kan iets zuiver subjectiefs zijn:
een gevolg, niet van gedraging des Heeren jegens ons,
maar enkel en alleen van onze ziele-houding ten op-
zichte van Hem. Zelfs kan ze enkel gevoelsstemming
zijn. Verlatenheid daarentegen is nooit iets subjectiefs,
maar altoos objectief. Zij doelt op een zich onttrekken
van onzen God; op wat de Schrift noemt: een zich ver-
bergen van den Heere, verberging van Gods aangezicht,
een zich doof, een zich van verre houden, ook een stille
zijn (Ps. 83:2) van God.

Wat betreft de meening van vrager, dat bij zulke ob-
jectieve verlatenheid, als ze een beproeving is, Gods
kind niet op den Heere zou kunnen vertrouwen, verwijs
ik hem naar de Schriftuurplaatsen die ik in Nr. 2 noem-
de, en die overtuigend het tegendeel bewijzen. Het voor-
beeld van Job, door hem zelf aangevoerd, beslist hier
reeds alles. Vermoedelijk vergat hij, dat zulke verlatenheid
nooit volstrekt is. Was ze dat — het geloof zou in het
hart van Gods kind onmiddellijk bezwijken. Doch in vol-
strekten zin verlaat de Heere de zijnen nooit (Ps. 37:28;
94:14, Jes. 41:17). Ook in de verberging zijns aan-
gezichts, waakt hij over hun zielen en bewaart Hij hun
geloof voor ondergang. Jakob, in zijn worsteling aan
den Jabbok, en David, in Psalm 42, zijn treffende voor-
beelden daarvan.

En het woord des Heeren in Jes. 50:10: „Wie is er
onder ulieden die den Heere vreest, die naar de stem
zijns knechten hoort? Als hij in de duisternissen wand-
elt en geen licht heeft, dat hij betrouwe op den name
des Heeren en steune op zijn God“, zegt ons, hoe de
Heere, bij verberging zijns aangezichts, door dit ver-
trouwen zijns volks wil verheerlijkt worden.

Hoe dit mogelijk is, toont ons de Schrift in allerlei
woord en voorbeeld. Gods kinderen hopen dan op des
Heeren woord (Ps. 130:5); ze steunen dan op zijn
Naam (Jes. 50:10); ze gedenken dan de dagen van ouds
(Ps. 42, 77:6, 143:5).

Dat deze geloofs-oefening altijd vergezeld zou moeten
gaan van de genieting van Gods gemeenschap, van vrede
en blijdschap in Hem, is een misvatting. Schriftuur-
plaatsen als ik in No. 2 en ook boven noemde — denk
alleen aan 't voorbeeld van Job en van David in
Ps. 42 — bewijzen het wel anders.

Men vergeet toch niet, dat er in de oefening des ge-
loofs allerlei schakeering en gradatie is. Er is niet al-
leen een blij zich werpen in de geopende armen en aan
het liefdeshart des Vaders, maar ook een treuren om
het gemis zijner gemeenschap, een verlangen naar zijn
nabijheid, een uitzien naar zijn komst, een hopen op
zijn toezegging, een vertrouwend beiden van de vervul-
ling zijner beloften.

En dit alles gaat stellig niet om buiten het gevoel.
Maar, zooals de vrager zelf toont te beseffen, de mate
van gevoelsaandoening beslist niet over de echtheid.
Ze verschilt al naar ons zieleleven anders is aangelegd,
en wisselt zelfs bij denzelfden persoon rusteloos af. Wat
hier beslist is de oprechtheid.

V.

F.

WIJSBEGEERTE.

Iets over zielkunde.

Wilhelm Wundt.

I.

Nog belangwekkender figuur voor de psychologie
dan die van Fechner¹⁾ is voor ons die van
Wilhelm Wundt.

Geboren in Neckarsau in 1832 werd hij op 33-
jarigen leeftijd hoogleeraar te Heidelberg. Even-
als Fechner begon ook hij zijn loopbaan als fysio-
loog, doch nadat hij ongeveer een jaar lang de
wijsbegeerte in Zurich had gedoceerd, werd hij
in 1875 opvolger van Fechner in Leipzig als
hoogleeraar in de filosofie.

In 1879 stichtte hij aldaar het eerste psycho-
logisch laboratorium, het model, waarnaar
zoo vele laboratoria in en buiten zijn vaderland
zouden worden ingericht.

In de negentiger jaren, toen Wundt wel op het
toppunt van zijn roem was, waren veler blikken
naar Leipzig gericht, en van Wundt verwacht-
te men de oplossing van alle mogelijke vragen, die
het menschelijk hart evenzeer als de wetenschap
belang inboezemden. Toen de grootmeester evenwel
in 1920 stierf was zijn zon reeds aan het onder-
gaan; en met een zekeren hoort wordt er thans van
het geweldig instrumentarium, dat Wundt in zijn
laboratorium verzamelde, gesproken; zoowel in als
buiten Leipzig. Inderdaad, zijn theoretische be-
schouwing kon, evenmin als zijn praktische resul-
taten zulks vermochten, den toets van zulk een

¹⁾ Zie „De Reformatie“ van 19 Juni jl.

langen proefhijd doorstaan. En zijn eigen leerlingen
zag Wundt een anderen weg inslaan, hetzij dan dat
ze uit zijn standpunt consequenties trokken, die
hij niet wilde aanvaarden, 't zij dan dat ze radicaal
een anderen weg insloegen. Over deze leerlingen
echter later.

Wanneer we Wundt vergelijken met zijn voor-
ganger Fechner, dan kan niet worden ontkend,
dat hij veel meer nuchter is. Fechner met zijn Pan-
en-theïsme waagt zich tenslotte nog aan wat
volgens Wundt is het doen „van een soeverein-
nen bouwheer, die geheel naar eigen fantasie zijn
plannen maakt en uitvoert“. Maar hij wil anders.
De wijsgeer moet volgens hem zijn „de architect,
die op het terrein van het positieve weten, de
bestanddeelen van de aparte wetenschappen tot
een totale wereldbeschouwing weet te verbinden
en te bearbeiden“²⁾.

„Rückhaltlos“ heeft de „wetenschappelijke filo-
sophie“ de feitelikheden, door de empirische speci-
aal-wetenschappen gegeven, „als basis te erken-
nen“, „en daarvan uit te gaan“. Maar daarbij mag
deze filosofie dan niet staan blijven. Zij moet door
begripsmatig kennen deze resultaten der „Einzeln-
wissenschaften“ tot een „de behoeften van het
gemoed en de eischen van het verstand bevredig-
ende wereldbeschouwing“ weten op te heffen³⁾.

In aansluiting aan St. Mill ontwikkelt Wundt
dan zijn theorie over de „Principes der kennis
en de methode van wetenschappelijk onderzoek“
in zijn „Logik“⁴⁾.

Voor al echter uit zijn „Grundzüge der Physi-
ologischen Psychologie“⁵⁾ blijkt, dat,
hoewel Wundt meer nuchter en minder speculatief
te werk gaat dan Fechner, hij zich wel degelijk bij
dezen kan aansluiten. Dat doet hij dan ook in
laatsgenoemd werk zeer beslist; en dit boek, dat
hem een wereldnaam bezorgde, geeft aan, op welke
wijze hij zich de taak van de psychologie denkt.

Volgens hem toch kunnen alle psychische ge-
beurtenissen onderworpen worden aan het experi-
menteel onderzoek, en kunnen ze alle in verband
gebracht worden met fysiologische gebeurtenissen
en met de gegevens, die we omtrent ons zenuw-
stelsel hebben. Natuurlijk móest Wundt bij deze
opvatting zijn laboratorium wel openen, immers
eerst door het experiment kwam men volgens hem
tot kennis der psychische gegevens.

Nu meene men niet, dat Wundt materialist is
in den vollen platten zin. Verre vandaar. De ziel-
kunde, die alle psychische gebeurtenissen wil her-
leiden tot een hersenprikkel, die de psychologie
wil vervangen door fysiologie, hersen- en zenuw-
leer, keurt hij ten stelligste af. Zelf zegt hij: „Het
materialisme zet de psychologie in 't algemeen op
zij, om in haar plaats te stellen een imaginaire
hersenfysiologie, of, voorzover het zich met theorie
inlaat, twijfelachtige en nimmer voldoende gevende
hersen-fysiologische hypothesen“⁶⁾. De „zielkunde
zonder ziel“ schijnt dus door Wundt afgewezen te
worden. Psychologische gebeurtenissen zijn volgens
Wundt niet „restloos“ te verklaren door fysiolo-
gische, als waren die twee identisch. Maar de fysio-
logische verschijnselen vormen volgens hem den
lichamelijken grondslag voor de psychologische. Een
wezenlijk verschil tusschen beide soorten van ver-
schijnselen vindt Wundt hierin, dat „de psychische
beelden steeds product zijn van een „scheppende
synthese“, terwijl de materiële wereld, dat wat
stoffelijk bestaat in de natuur, slechts vermag de
sommen van voorhanden zijnde elementen saam
te voegen; maar het zuiverzinnelijke kan nimmer
nieuwe scheppingen („Neuschöpfungen“) vormen“.

Natuurlijk is evenwel ook dat vormen van die
nieuwe psychische beelden, dat scheppend saam-
voegen, aan vaste wetten onderworpen. En ook deze
wetten moeten worden nagespeurd⁷⁾. En ook dat,
zooals licht te verstaan is, op den fysiologischen
grondslag, en in verband met de fysiologische ver-
schijnselen.

Zoo op het eerste gezicht is er in het optreden
van Wundt veel, dat aantrekt. En inderdaad heeft
zijn werk groote verdienste. Immers ook al ver-
schillen we zeer veel van hem, toch moet erkend
worden, dat ook hij, en hij mede voornam in de rij
der onderzoekers, den stoet heeft gegeven tot een
arbeid, waarbij elke vierkante millimeter van het
terrein van de fysiologie werd bekeken met het
doel om te zien, of er ook materiaal voor de
zielkunde was te vinden. Daarbij is het ook waar,
dat Wundt althans gepoogd heeft de zuiver ma-
terialistische psychologie te bekampen.

Maar zijn methode wordt toch gedrukt door ern-
stige wetenschappelijke bezwaren, en principiëel is zijn theorie voor ons niet te
aanvaarden.

Wetenschappelijk gezien óók hebben we
onze bezwaren. En nu is ons blad er wel niet
in de eerste plaats om deze bezwaren naar voren
te brengen, maar een paar mogen we er toch
wel noemen.

¹⁾ W. Wundt, Metaphysik in Teubners „Kultur der
Gegenwart“ I 67, 101 & 99.

²⁾ W. Wundt, System der Philosophie, 1889, passim.

³⁾ Uitgekomen 1880—1884.

⁴⁾ Eerste druk verschenen in 1874.

⁵⁾ Grundriss der Psychologie¹, 385.

⁶⁾ Grundriss der Psychologie¹, 337.

⁷⁾ Grundriss der Psychologie¹, 32.

In de eerste plaats doen we opmerken, dat
Wundt van de zoogenaamde „zelfwaarneming“
(Selbstbeobachtung) bij de experimentele zielkunde
niet wil weten. Hij zegt, dat „zelf-waarneming“
slechts onder zeer bijzondere omstandigheden wer-
kelijk „waarneming“ is, en dat ze in alle gevallen
slechts bij groote uitzondering aanspraak kan
maken op den naam van exacte wetenschap. Eerst
door het voorafgaande experiment worden we tot
werkelijke zelfwaarneming in staat gesteld⁸⁾.

Maar dan mag de vraag gesteld worden of
Kölpe⁹⁾ geen gelijk heeft, wanneer hij zegt, dat
zonder zelfwaarneming het experiment toch altijd
slechts een „physikalische Spielerei“ is. Immers
hoe weten we, dat met deze of gene fysiologische
beweging een andere psychische gebeurtenis ge-
paard gaat?

En hier komen we vanzelf aan het tweede be-
zwaar.

De sprong van de fysiologische naar de psycho-
logische gegevens is, gezien van het standpunt
van Wundt, die van speculatief geredeneer niet
weten wil, zuiver een sprong in het donker. Er
is hier geen enkel exact gegeven, dat zulk een
sprong rechtvaardigt. Zonder een wetenschappe-
lijk a priori (van te voren gestelde) komt ook Wundt
er niet. Maar daarmee is zijn „wetenschappelijk
standpunt“ onhoudbaar.

En dan... eigenaardig is het, dat ook Wundt,
maar vooral de mannen van zijn school, telkens
weer ontrouw worden aan de eigen beginselen.
Immers waar de exacte, de waarneembare gegevens
deze mannen in den steek laten, daar neemt men
zijn toevlucht tot de overigens zoo gesmaade vulgair-
psychologie.

Geen wonder, dat ook in de wetenschappelijke
wereld ernstige bezwaren tegen deze z.g. fysio-
logische psychologie werden ingebracht¹⁰⁾.

J. WATERINK.

⁸⁾ Physiologische Psychologie, I, 5.
⁹⁾ O. Kölpe, Grundriss der Psychologie (1893), 8.
¹⁰⁾ cf. R. Bärwald, Psychologische Factoren des modernen
Zeitgeistes. (Schriften der Ges. f. Psych. Forschung) XV, 1.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Dwergscholen.

VII.

Van Dr van der Vaart Smit ontvingen we
het volgende schrijven, waarop we in een volgend
no. hopen terug te komen.

J. W.

Hooggeachte Redacteur,

Mijn antwoord op Uw diepgaande bespreking mijner
brochure mag ik wellicht in den briefvorm klauden?
Welaan dan. In de eerste plaats dank ik U zeer
voor Uw vriendelijke waardeering, mij (met name in
Uw eerste artikel) zoo ruim toegemeten.

En in de tweede plaats vraag ik U excuus, dat ik
niet zoo uitvoerig op Uw opmerkingen — althans
niet bij deze gelegenheid — ingaan kan, als Uw
artikelen het verdienen. Immers, dan zou ik te veel
van Uw plaats moeten vergen.

En nu ter zake.

De groote kwestie die indertijd de „Standaard“-
hoofdartikelen „Om de vrijheid der school“ en thans
mijn brochure bezield, is deze, uitgedrukt in de wo-
den van Minister H. Colijn: „Ons budget sluit,
maar op een veel te hoog peil van uitgaven,
ieder wien de toekomst van ons volk
ter harte gaat, moet verlaging van dat peil najagen.
Maar het aantal objecten, waarop een eenigszins
belangrijke vermindering van uitgaven mogelijk is,
is beperkt. Als men de sociale verzekeringen onaan-
geroerd laat, zie ik er slechts twee: de defensie
en het onderwijs.“

Over de defensie-bezuiniging verscheen ter
„Standaard“-drukkerij een brochure die van 30 mil-
lioens (!) bezuiniging sprak.

Onderwijs zou naar verhouding, (en met be-
houd van de tegenwoordige salarissen) nog meer
dan 30 miljoen bezuiniging moeten brengen!

Over onderwijs verscheen, in uitwerking van vroe-
gere „Standaard“-hoofdartikelen, mijn door U bespre-
ken brochure, met de tendens een systeem te schet-
sen, dat — zonder het peil der salarissen en zonder
het peil van het onderwijs te drukken — een der-
gelijke inderdaad geweldige bezuiniging zou moe-
ten mogelijk maken.

Voegt hier nog bij de opgave, dat de oplossing
gezocht moet worden zonder terug te gaan achter
de pacificatie, en voegt hier nog bij, dat
in onderscheiding van een soort „staatschoolstrevens“
meer dan tot dusver de leuze „de school aan de
ouders“ over de heels linie moet worden bevorderd
en derhalve de vrijheid van schoolstichting niet
ingekrompen maar uitgebreid moet worden, — en
dan is de probleemstelling der brochure gegeven.

Of ik in het schetsen eener oplossing van dit pro-
bleem geslaagd ben?

Dit ware te veel gezegd. Ik dien mijn werk slechts
aan als „proeve eener godachtenformuleering over
een anderen gang van zaken op schoolgebied“.

Maar wel houd ik vast, dat Minister Colijn, die
al sinds jaren de bovenstaande probleemstelling geeft,
volkomen terecht zegt, dat (zie „woord vooraf“) „de
richting waarin de brochure de oplossing zoekt
hem juist lijkt“.

Op de ingebrachte critiek zou ik in dit verband
als eerste wedervraag willen vragen, of U niet te
weinig rekening gehouden hebt met zulk een ge-
weldig bezuinigings-eisch, als de Minister van Fi-
nanciën in het belang der toekomst van ons vader-
land stellen moet?